

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

GRAFIČKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

Lea Resimović

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

GRAFIČKI FAKULTET

Smjer: Dizajn grafičkih proizvoda

ZAVRŠNI RAD

**PROCES IZRADE TAROT KARATA TEHNIKOM
LINOREZA**

Mentor:

doc. dr. art. Vanda Jurković

Student:

Lea Resimović

Zagreb, 2019

SAŽETAK:

Tarot karte te njihovo čitanje i proricanje budućnosti pripadaju dugoj ezoterijskoj tradiciji nastaloj prijelazom iz srednjeg vijeka u razdoblje renesanse. Osim za svrhu predviđanja, karte su također bile korištene u tzv. ceremonijalnoj magiji, a u današnje vrijeme se često upotrebljavaju radi zabave. Iako su kontroverzne u nekim aspektima te se razlikuju mišljenja o njima, njihova mistika, simboličnost s jedne strane te estetika i raznovrsnost ilustracija (koja je danas mnogo veća nego u srednjem vijeku) privlače mnoge. Rad dokumentira izradu deset tarot karata korištenjem tehnike linoreza po uzoru na japansku umjetnost i japanski drvorez. Radnja prikazuje nastale otiske u praktičnom dijelu rada te ukratko se predočava povijest tarota, njegovu svrhu, daje kratki prikaz najvažnijih špilova, njihov dizajn i pregled najznačajnijih radova tradicionalnih japanskih umjetnika kao i onih koji su inspirirali motive i ilustracije izrađenih karata. Za završni rad je odabran stil japanskog drvoreza jer se rijetko pojavljuje u dizajnu tarot karata. Također, tehnika linoreza je pristupačnija i najsličnija tehnici drvoreza koju se pokušava imitirati, a motivi i estetika tradicionalne japanske umjetnosti komplementirati će motivima i mističnosti tarot karata. Radom se željelo prikazati inovativniji način dizajniranja tarot karata kroz stil umjetnosti koji je općenito slabo prisutan u tarotu i likovnom oblikovanju karata.

Ključne riječi: tarot, japanska umjetnost, japanski drvorez, *ukiyo-e*, linorez, karte, grafički dizajn

ABSTRACT:

Tarot cards, their reading and fortune telling belong to a long esoteric tradition created during transition period between the Middle Ages and Renaissance. Apart from being used in fortune telling, they were used in so-called ceremonial magic and for purely entertainment purposes. Although controversial in some aspects and by some opinions, their mystique, symbolism on one hand, aesthetics and diversity of illustrations on the other hand (which is much greater today than in the Middle Ages) attract many. This essay documents production of ten tarot cards made in linocut based on Japanese art and woodcut. The essay presents prints in its' practical section and shortly portrays history of tarot and its' purpose, shows some of the most important decks, their design and overview of the most significant traditional Japanese artists and those who inspired the motifs and illustrations of made prints. For this paper, Japanese woodcut has been chosen because it rarely appears in tarot card design. In addition, linocut is more accessible and similar to woodcut that is being imitated, also, motifs and aesthetics of traditional Japanese art are going to compliment the motifs and mystique of tarot cards. The aim of this work is to show more innovative way of designing tarot cards through art style that is rarely present in tarot and designing of cards.

Key words: tarot, Japanese art, Japanese woodcut, ukiyo-e, linocut, cards, graphic design

Sadržaj

1	UVOD.....	1
2	TAROT.....	1
2.1	<i>Tumačenje tarota</i>	1
2.2	<i>Povijest tarota</i>	3
2.3	<i>Procesi proizvodnje prvih tarot karata</i>	5
2.4	<i>Najutjecajnije vrste dizajna tarot špilova</i>	6
3	JAPANSKI DRVOREZ	8
3.1	<i>Povijest japanskog drvoreza</i>	8
3.2	<i>Značajne osobine japanske umjetnosti kao osobitosti stila</i>	17
4	PRAKTIČNI DIO.....	18
4.1	<i>Linorez</i>	18
4.2	<i>Prikaz autorskih otisaka tarot karata u linorezu</i>	21
5	Literatura:	25

1 UVOD

Linorez se u dizajnu i proizvodnji karata rijetko ili uopće ne koristi, a drvorez se nakon modernijih načina umnožavanja otisaka također prestao upotrebljavati. Upravo zato ovim se radom želi prekinuti ta praksa stoga će se dizajnirati 10 tarot karata u tehnici linoreza po uzoru na japanski drvorez. Osim zbog rijetkosti korištenja u svrhu stvaranja karata linorez je pogodan za ovaj rad jer je pristupačan i najvjernije se njime može imitirati drvorez. Drvorez kao inicijalni objekt imitacije linorezom odabran je zbog bogatstva i ljepote ilustracija, a isti razlog se može navesti za tarot. Rad se sastoji od nekoliko dijelova. Prvo će se opisati špil tarot karata i zatim ukratko proći kroz povijest njihove proizvodnje i dizajna. Zatim, sažet će se povijest japanskog drvoreza i linoreza u njihovim najvažnijim točkama i posljednje, prikazat će se praktični dio odnosno, rezultati izrade karata.

2 TAROT

2.1 Tumačenje tarota

Tarot je društvena igra karta osmišljena početkom petnaestog stoljeća u Italiji i prenamijenjena kroz buduće vrijeme u tehniku proricanja sudbine te se kao takva zadržala i dan danas. Prema enciklopedijskom tumačenju riječ **tarot** je podrijetlom iz talijanskog jezika i znači karte sa simboličkim crtežima (za proricanje budućnosti ili meditaciju) [1].

U uvodu je potrebno objasniti osnovnu ideju tarot karata kroz pojašnjenje osnovnih karata u špilu. Špil tarot karata sastoji se od 78 karata te se dijeli na dvije skupine: velika i mala arkana. Naziv arkana potječe iz latinskog *arcanum* i u prijevodu znači misterija. Mala arkana se sastoji od 56 karata koje podsjećaju na klasične francuske igrače karte, no umjesto uobičajenih simbola kao što su pik, karo, srce i tref, u njoj se pojavljuju štap, disk, pehar i mač. Inicijalni špil dijeli se na 4 grupe koje se sastoje od 14 karata. Svaka grupa se dalje dijeli na 10 karata označenih brojem (od asa, tj. jedinice do 10) i ostale četiri karte pod imenima: paž, vitez, kraljica i kralj. Velika arkana sadrži preostale 22 karte koje se jedna od druge razlikuju po ilustracijama, nazivima (tablica 1.) i simbolici. Red i imena karata u velikoj arkani se diferenciraju od špila do špila, ali

svi sadrže jednak broj karata i bez obzira na razlike u ilustracijama i imenima imaju odgovarajuću simboliku i sličnost. [2]

Tablica 1.: Tablica imena karata velike arkane. (preuzeto s: Nash, John F. (2017) *The Origins and Evolution of the Tarot. The Esoteric Quarterly*, 1(1): 67-98)

Broj	Ime krate (hrvatski)	Ime karte (engleski)
0	Luda	The fool
I	Mag	The Magician / The Magus
II	Visoka svećenica	The High Priestess
III	Kraljica	The Empress
IV	Kralj	The Emperor
V	Papa	The Hierophant / The Pope
VI	Ljubavnici	The Lovers
VII	Kočija	The Chariot
VIII	Snaga	Strength / Lust
IX	Pustinjak	The Hermit
X	Kotač sreće	Wheel of fortune
XI	Pravda	Justice
XII	Objješeni	The Hanged Man
XIII	Smrt	Death
XIV	Umjerenost	Temperance / The Art
XV	Đavo	The Devil
XVI	Kula	The Tower / The Lightning Strike
XVII	Zvijezda	The Star
XVIII	Mjesec	The Moon
XIX	Sunce	The Sun
XX	Sud/Novo doba	Judgment / The Aeon
XXI	Svijet	The World / The Universe

Spajanje karata tzv. velike i male arkane u jedinstveni špil tarot karata ne može se točno pripisati specifičnoj osobi. Uz to, porijeklo karata velike arkane je nepoznato, kao i njihova početna uloga u špilu. Posljednje, ne zna se je li velika arkana bila proširenje špila da bi tadašnje kartaške igre bile zanimljivije i složenije ili je ona sama bila igra za sebe. Velika arkana je tada bila poznata pod imenom *trionfi* (kao i sve igre koje su koristile te karte), čiji naziv upućuje na mogućnost „trijumfa“ ako bi ih se koristilo. Taj naziv kroz vrijeme nestaje, te ga zamjenjuje riječ *tarocci* od kuda proizlazi sadašnji naziv *tarot*. [2,3]

2.2 Povijest tarota

Začetak, odnosno prve izumljene tarot karte možemo smjestiti u početak petnaestog stoljeća u Italiji. Smatra se da su nastale pod utjecajem kineske kulture i njihovih igračih karata koje su se rasprostranile Europom međusobnim trgovanjem. Neki vjeruju da su Romi bili ti koji su tarot prenamijenili od igračih karata u sredstvo za proricanje budućnosti, očuvavši tu proricalačku tradiciju. Postoji i popularno mišljenje da je prve tarot karte naslikao Jacquemin Gringonneur Charlesu VI od Francuske, no ono je vrlo vjerojatno pogrešno. Uzrok tomu pogrešnom vjerovanju jest da karta lude iz njegovog špila podsjeća na kartu lude u tarotu, no iz nje se razvilo nešto potpuno drugo, karta džokera s kojom se susrećemo u današnjim igračim kartama. [2]

Prve prave poznate tarot karte oslikao je Michelino Molinari da Besozzo u 15. stoljeću, kojeg je za to zaposlio nepoznati kupac. Špil se razlikovao od klasičnog tarot špila po tome što se u velikoj arkani umjesto 22 karte, nalazi samo njih 16. Ilustracije na njima također odudaraju od onih uobičajenih jer prikazuju grčke bogove. Te prve karte nisu sačuvane, ali je pronađena ilustrirana molitvena knjižica sa ilustracijama koje se smatraju sličnima onima s karata. Najstariji fizički dokaz tarot karata jesu karte talijanske obitelji D'Este od Ferrare iz 1442 godine. Od cijelog špila preživjelo je samo 8 karata koje podsjećaju na moderne tarot karte. Prvi pravi potpuni špil tarot karata jesu karte slikara Bonifaacia Bemba, nastale u rasponu od 1451. do 1453, (slika 1.). Nazvan je Visconti-Sforza špil po njegovim naručiteljima, Filippu Mariji Visconti i njegovom zetu Francescu Sforzi. [2]

Slika 1. Tri tarot karte iz Visconti-Sforza špila slikara Bonifaccia Bemba iz 1450-ih (izvor: <https://www.wopc.co.uk/italy/visconti> -The World of Playing Cards (31.8.2019.))

Prvi prorok koji je predviđao budućnost pomoću tarot karti te ujedno i autor „Eteilla ili kako se zabaviti špilom karata nazvanih tarot“, najstarije knjige s uputama za njihovo korištenje i tumačenje bio je Jean-Baptiste Aliette 1770. godine, pod istoimenim pseudonimom „Eteilla“. Osim njega kroz povijest se pojavljuje još nekoliko bitnih ličnosti koje su razvijale i proučavale tarot. Jedan od njih bio je Antoine Court pod pseudonimom De Gébelin, koji je smatrao da je tarot dio egipatske kulture i misterija. Po njegovim zaključcima, to je bio skup egipatskih učenja dugo čuvanih u Rimu od Crkve i Pape, koja su se s vremenom ponovno otkrila i proširila svijetom. Alphonse Louis Constant, pod pseudonimom Éliphas Lévi Zahed također je provodio istraživanja o tarotu kao i njegov učenik Papus koji se složio sa Gébelinovim teorijama o povezanosti tarota i Egipta, ali je odbio prihvatiti da ga je papinstvo čuvalo. Papus iznosi svoju teoriju da su ga očuvali i razvili Romi koji su se u tom razdoblju proširili Europom iz Indije. Bili su poznati po nomadskom životu te se vjerovalo da su proricali budućnost. Lévi, kao i De Gébelin su otkrili povezanost tarota i Kabbale, židovske teozofije i hebrejskog pisma. [2]

2.3 Procesi proizvodnje prvih tarot karata

U srednjem vijeku postojali su razni načini reprodukcije i stvaranja grafičkih produkata i njihovih kopija. Osim što su se slike ručno crtale, postojala je i mogućnost tiskanja koja je bila mnogo brža i isplativija. Uz bakropis i urezivanje motiva u metale, često se koristio i drvorez. Njegovo porijeklo možemo smjestiti u Kinu, nakon izuma papira. Brzo se proširio Azijom i Europom te je bio i jedna od prvih tehnika reproduciranja i tiskanja karata na zapadu. Na ravnim pločama drva, urezivali bi se motivi koji su htjeli biti otisnuti. Dio koji nije trebao biti obojen izrezao bi se iz drveta, a netaknute površine bili su elementi koji su nosili boju i otiskivali sliku. U početku je tiskanje bilo monokromatično, tj. crno-bijelo, a kasnije se iz Japana proširilo otiskivanje u boji. Teško je bilo dodati i urezati detalje u drvo pa su se otisci drvoreza činili veoma plošni zbog nemogućnosti dodavanja nijansi. [2]

Slika 2. Četiri karte iz Mantegna špila slikara Andreasa Mantegne, 1530. godina.

(izvor:***<http://tarotwheel.net/history/cousins%20of%20the%20tarot/mantegna.html> -Tarot Wheel (31.8.2019.))

Iz tih razloga ponekad se posezalo i za drugim opcijama kao što je ručno oslikavanje karata. Tako su prve tarot karte i nastale. Često su bogati naručitelji zapošljavali tada poznate umjetnike da im osmisle i naslikaju kartaški špil, ali je taj proces bio skup i dugotrajan. Rijetko su se koristile za igranje zbog osjetljivih ilustracija koje se lako moglo oštetiti te su gotovo uvijek bile naručivane samo za posebne prilike i samo od plemićkih obitelji. Osim drvoreza i bakropisa, koristila se i suha igla ili neki drugi način urezivanja motiva u metal i reproduciranja otisaka. Takva vrsta otiskivanja je pružala

moćnost dodavanja detalja te su njome nastali tzv. Mantegna špil (slika 2.), i njime inspirirana Albrecht Dürerova kolekcija tarot crteža. [2]

2.4 Najutjecajnije vrste dizajna tarot špilova

Tradicija Marsejskog tarota temelji se na dva najstarija, najutjecajnija i najpoznatija špila tarota. Prvi, Jean Noblet tarot (slika 3.) nastao je u Parizu 1650-ih te ga se smatra prvim u potpunosti dostupnim dizajnom tarot karata. Drugi, Jean Dodal špil (slika 4.), objavljen u Lyonu 50-ak godina kasnije se također smatra veoma bitnim zato što su oba špila poslužila kao uzor i referenca kasnijim, modernim dizajnerima tarota. Jean-Claude Flornoy je umjetnik koji ih je rekonstruirao. Da bi ih reproducirao, koristio se identičnom tehnikom kao i njihovi prvi proizvođači. Nakon otiskivanja crnih linija i obruba, pomoću matrica nanosio je boju na papir i tako proizveo karte. Oba špila se danas nalaze u nacionalnoj knjižnici Francuske. [4,5]

Slika 3. (lijevo) Jean Noblet, karta lude iz špila, 1650.; slika 4. (desno) Jean Dodal, karta maga iz špila, 1701. (izvor: [***https://www.letarot.com/](https://www.letarot.com/) -Le Tarot (31.8.2019.))

Waite-Smith tarot špil je najpoznatiji moderni špil tarot karata te se smatra prvim špilom koji sadrži metaforične scene na kartama male arkane. Dizajnirala ga je Pamela Colman Smith koja je pri njegovoj izradi proučavala povijest ilustracija tarota te dizajnirala špil pod utjecajem umjetnika 19. st. tzv. preraphaelita i secesije. Njegov naručitelj bio je Arthur Edward Waite, a Rider ih je prvi put objavio 1909. (slika 5.) [4]

Slika 5. Pamela Colman Smith i Arthur Edward Waite, tri karte iz Waite-Smith špila, 1909. (izvor: [***https://narrowdesert.wordpress.com/2018/10/31/the-rider-waite-magician/](https://narrowdesert.wordpress.com/2018/10/31/the-rider-waite-magician/) -From the Narrow Desert(31.8.2019.), [***https://labyrinthos.co/blogs/tarot-card-meanings-list/the-hanged-man-meaning-major-arcana-tarot-card-meanings](https://labyrinthos.co/blogs/tarot-card-meanings-list/the-hanged-man-meaning-major-arcana-tarot-card-meanings) -Labyrinthos (31.8.2019.))

David Palladini je dizajnirao prvi *new-age* tarot 1970-ih godina pod imenom Aquarian tarot špil. Na njegove tarot karte utjecala je secesija, ali i stil art deco temeljem geometrijskih oblika koji se pojavljuju na ilustracijama. Palladini je koristio Waite-Smith špil kao referencu, no za razliku od tih ilustracija, svoje je likove na kartama prikazivao u profilu te u uvećanom izdanju ističući uglavnom samo glavu i poprsje. (slika 6.) [4]

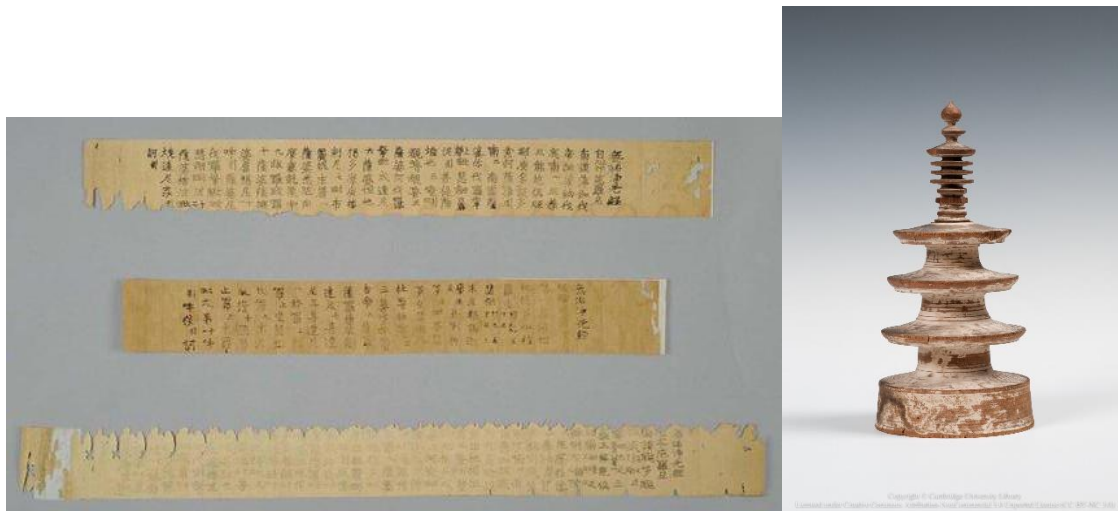
Slika 6. David Palladini, tri karte iz Aquarian špila (izvor: [***https://www.healingtarot.net/product/aquarian-tarot-deck-by-david-palladini/](https://www.healingtarot.net/product/aquarian-tarot-deck-by-david-palladini/) -Healing Tarot(31.82019.))

3 JAPANSKI DRVOREZ

3.1 Povijest japanskog drvoreza

Oko 1600. godine pojavljuju se prvi japanski drvorezi, grana umjetnosti izvornog naziva *ukiyo-e*. Nakon što su ga izumili Kinezi, drvorez se brzo proširio istokom, zatim i zapadom. U početku su otisci bili crno-bijeli te su se nazivali *sumizuri-e*. Početkom 1720-ih, ljudi su ih počeli ručno bojati te su se razvile dvije vrste: slike bojane ružičastom tintom, nazvane *beni-e*, i slike bojane crvenom i zelenom tintom pod nazivom *tan-e*. Nastanak *tan-e* otisaka, označio je začetak daljnjeg razvitka drvoreza u boji pod nazivom *benizuri-e*, koji se sastojao od dvije drvene ploče. One su nosile različite boje i različite motive kako bi proizvele otisak u boji. Dodatkom treće boje, 1750-ih razvija se tehnika drvoreza pod nazivom *nishiki-e*, koja je ujedno i najpoznatija te koju se najviše asocira i povezuje sa japanskim drvorezom kakvog poznajemo danas. [6] Pri početku trgovanja između Japana i Zapada, porasla je i zainteresiranost za japanskim drvorezom. Mnogi veliki umjetnici poput Maneta, Van Gogha, Toulouse-Lautreca bili su impresionirani izborom boja, dekoracijom i linijama kojih su japanski drvorezi bili puni. Kao što kaže Janson, *ukiyo-e* je imao znatan utjecaj na zapadnjačku umjetnost pogotovo za razvoj impresionizma i secesije. [7]

Smatra se da su najstariji pronađeni drvorezi i otisci bili mali papiri na kojima su bile otisnute molitve nazvane Darani, koje su ljudi umetali u pagode. (slika 7.) Te su pagode bile naručene od tadašnjeg cara Shōtokua u 8. stoljeću. Kroz stoljeća se u Japanu drvorez koristio iznimno u svrhe otiskivanja budističkih molitvenih knjiga i ilustracija. Tek nakon urbanizacije društva i razvitka srednjeg sloja, drvorez se počeo razvijati u drugom smjeru, onom prikazivanja tadašnjeg stila života i njegovih hedonističkih prizora. U početku su se koristili i za svrhe reproduciranja plakata koji su reklamirali predstave ili da bi prikazali ponude u tadašnjim kafićima i restoranima. Osim urbanih motiva, otisci su bili inspirirani i prirodom pa su često prikazivali pejzaže. [6]

Slika 7. Molitve koje su se umetale u pagode i pagoda iz 8. stoljeća (izvor:
 ***<https://www.atlasobscura.com/articles/japanese-buddhist-scroll-gutenberg> -Atlas Obscura
 (31.8.2019.), <https://cudl.lib.cam.ac.uk/view/PR-FG-00870/1> -Univerity of Cambridge
 (31.8.2019.))

Hishikawa Moronobu se smatra začetnikom japanskog drvoreza te su njegovi otisci isključivo crno bijeli. Ponekad su neki motivi bili obojeni, no u početku su bili klasični *sumizuri-e*. (slika 8.) Drugi, veoma važan umjetnik za tu eru bio je Nishikawa Sukenobu čiji su prvi radovi nastali 1699. godine. Njegovi likovi žena na slikama su se činili vjernima i prestale su izgledati kao lutke. (slika 9.) [6]

Slika 8. Hishikawa Moronobu, „Ljubavnici pokraj jesenskih trava u cvatu“, 1690-te. (izvor: [**https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Hishikawa_Moronobu#/media/File:MET_D_P124582.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Hishikawa_Moronobu#/media/File:MET_D_P124582.jpg) -Wikipedia (31.8.2019.))

Slika 9. Nishikawa Sukenobu, „Četiri žene sa kišobranima na pljusk“ (izvor: [**https://ukiyo-e.org/image/mfa/sc200478](https://ukiyo-e.org/image/mfa/sc200478) -Ukiyo-e search (31.8.2019.))

U 18. stoljeću se razvijaju dvije škole drvoreza: Torii i Kaigetsudo škola. Prvu od njih osnovao je Torii Kiyonobu te je ona bila poznata po otiscima inspiriranim japanskim *kabuki* predstavama, glumcima i njihovim kostimima. *Kabuki* je naziv za grupu glumaca čije su predstave pune plesa i komedije, a taj naziv u prijevodu znači neobično ili šokantno. Glavni predstavnici ove škole su bili Torii Kiyomasa I, Torii Kiyomasa II i Torii Kiyotada I. (slike 10. i 11.) [6]

Slika 10. (lijevo) Torii Kiyonobu I., „Glumac Tsutsui Kichijuro“, 1700-te ; Slika 11. (desno) Torii Kiyomasu I., „Tri kabuki glumca rade pastu od riže“ (izvor: Harris Frederick (2010) *Ukiyo-e: The Art of Japanese Print. Singapore: Tuttle Publishing*)

Kaigetsudo školu osnovao je Kaigetsudo Ando oko 1700-ih. Njeni glavni predstavnici su bili Nishimura Shigenobu, Okomura Masanobu i Ishikawa Toyonobu. Glavni motivi te škole bile su žene obučene u šarena *kimona*, a otisci su bili specifični po tome što su uglavnom koristili velike formate te je prikazivana jedna žena po otisku. Uzorci na

kimonima su bili raznoliki, veoma raskošni te ručno obojeni. Motiv žene i tematika oko njih se kroz vrijeme razvijala i mijenjala. Kako su *kabuki* glumci ostali kostimirani u kasnijim razdobljima jednako kao i u srednjem vijeku, prikaz žene se kroz godine preinačivao. Od njihove odjeće do urbanih scena te prikaza *geisha* i kurtizana, žene su postale bitan i popularan motiv u drvorezu. Razvitkom bordela i čajana porasla je potražnja za takvim otiscima i potaknula evoluciju stilova. Ženski portreti postaju realističniji i vjernije prikazuju ženstvenost i njihovu ljepotu. (slika 12.) [6]

Slika 12. Okomura Masanobu, „Kurtizana Chokaro“, 1710-te (izvor: Harris Frederick (2010)
Ukiyo-e: The Art of Japanese Print. Singapore: Tuttle Publishing)

Ukiyo-e su obilježili i brojni pejzaži, a Katsushika Hokusai i Utagawa Hiroshige su bili među najutjecajnijim i najuspješnijim umjetnicima te vrste drvoreza. Mnogi slikari su se pokušali upustiti u izrađivanje pejzaža, no njih dvojica su ostali jedini koji su ih uspjeli revolucionirati. Mjesta koja se prikazuju na pejzažima su često tvorevina mašte autora bez da su ih autori ikada posjetili. Svejedno, to nije umanjilo njihovu sposobnost da ih precizno dočaraju promatraču koji bi se osjećao kao da je zaista dio scene. Dokaz da su njihovi pejzaži uistinu remek djela, je taj da je rad Hokusaia, „Veliki val kod Kanagawe“ djelo koje se danas najčešće asocira sa japanskom umjetnošću. (slika 13.) Ono pripada poznatoj seriji radova „36 pogleda na planinu Fuji“ koja sadrži niz monumentalnih otisaka. Hokusai je također i popularizirao monokromatične otiske u prusko plavoj boji, prvoj sintetskoj boji korištenoj u drvorezu. Njome se mogla postići široka lepeza nijansi, a djela u kojima se ona koristila bila su poznata pod nazivom *aizome-e*. (slika 14.) [6]

Slika 13. Katsushika Hokusai, „Veliki val kod Kanagawe“, iz serije „36 pogleda na planinu Fuji“, 1826.-1831. (izvor: [***http://proleksis.lzmk.hr/26808/](http://proleksis.lzmk.hr/26808/) - Proleksis Enciklopedija (31.8.2019.))

*Slika 14. Katsushika Hokusai „Usamljeni ribar kod Kajikazawe“, iz serije „36 pogleda na planinu Fuji“, 1826.-1831. (izvor: [***https://www.yamakawa.co.jp/product/80439](https://www.yamakawa.co.jp/product/80439) -Yakamawa (31.8.2019.))*

Utagawa Hiroshige je počeo izrađivati pejzaže po uzoru na Hokusai i njegovu uspješnost. Za razliku od Hokusai, Hiroshige je svoja djela učinio realističnijima povlačeći uzore po principima zapadnjačkih umjetnika. Osim toga, njegova su djela bila poetičnija te se više trudio promatraču prenijeti atmosferu nego točno prikazati scenu. Kao što je i Hokusai napravio nekoliko serija radova, Hiroshige se upustio u isto i otisnuo tri serije slika pod nazivima „53 postaje Tokaida“, „69 postaja Kisokaidoa“ i „100 poznatih prizora Eda“. (slike 15., 16., 17.) [6]

Slika 15. Utagawa Hiroshige „Bijela kiša u Shonou“, iz serije „53 postaje Tokaida“, 1833.-1834. (izvor: [***https://www.metmuseum.org/art/collection/search/36521](https://www.metmuseum.org/art/collection/search/36521) - The Met (31.8.2019.))

Slika 16. Utagawa Hiroshige „Noćni snijeg u Kambari“, iz serije „53 postaje Tokaida“ 1833.-1834. (izvor: [***https://ukiyo-e.org/image/famsf/5050161219930033](https://ukiyo-e.org/image/famsf/5050161219930033)-Ukiyo-e search (31.8.2019.))

Slika 17. Utagawa Hiroshige „Iznenadni pljusak nad Shin-Ohashi mostom i Ataki“, iz serije „100 poznatih prizora Eda“, 1856.-1858. (izvor: [***https://en.wikipedia.org/wiki/Sudden_Shower_over_Shin-%C5%8Chashi_bridge_and_Atake](https://en.wikipedia.org/wiki/Sudden_Shower_over_Shin-%C5%8Chashi_bridge_and_Atake) – Wikipedia (31.8.2019.))

Uz najznačajnije navedene teme japanskog drvoreza, postoje i brojne druge poput: *shunga* (u prijevodu „proljetna slika“, poznati japanski izraz za erotična djela), *kacho-e* (prikazi životinja i cvijeća), prikazi heroja i duhova te *Yokohama-e* (drvorezi koji dočaravaju scene i strance u Yokohami). Međutim, dublja analiza ovih grana umjetnosti zanemarila bi originalnu i primarnu namjeru ovog rada, a to je prikaz praktične izrade linoreza, a ne deskripcija povijesti japanske umjetnosti. Stoga to može biti prijedlog za neke buduće radove. [6]

3.2 Značajne osobine japanske umjetnosti kao osobitosti stila

Najvećim majstorima japanske grafike smatraju se drvoresci iz 18. i 19. st. slikari grafičari Utamaro, Hokusai i Hiroshige. Specifične osobine njihove umjetnosti uvelike se razlikuju od stilova tzv. zapadne umjetnosti (bazirane na europskoj kulturi antike i tzv. barbarskim izričajima naroda koji su srušili Rim). Japanski drvorez se odlikuje upečatljivom i svojstvenom jednostavnošću izraza te ekspresivnim dojmom.

Grafike su većinom crno-bijele premda ima i obojenih s efektima vedrine ili nježnosti i tankoćutnosti, posebno u krošnjama, cvjetovima, kiši i sličnim detaljima. Postignuta je lakoća kroz linearnost, dojam prozračnosti i elegantnosti stila.

Kompozicije su često oštro rezani kadrovi prizora koji se daju naslutiti kao znatno veći od formata. U njima je mnoštvo kontrasta. Kontrast elemenata nasuprot praznini, kontrast bliskog i dalekih planova, kontrast velikog i malih detalja, pune forme ili prazne... Forme su često sitne, detaljne i ispunjene linijama nasuprot velikim praznim bjelinama u koje su smještene. Svojstvena plošnost u umjetnosti Japana dominira kompozicijom zbog nepostojanja sjenčenja ili modeliranja crteža i boje unutar kulture. Postoje samo linearno dani grafizmi. Ipak, kontrasti usmjeravaju pogled, naglašavaju određene kretnje ili usmjerenja, kao i pozicije likova. Time se uvelike postiže dinamika te se daje i svojevrsna naracija kroz simboliku ili metaforu. Japanski majstori tvrdo oivičuju konturni crtež kojim definiraju figurativne motive. Istovremeno, slobodno tretiraju linije te se slikarski rad bazira prije svega na liniji, značajno manje na boji.

Također, kao što kaže Hozo (1988: 51): „Japanci nisu poznavali ili nisu inzistirali na anatomskej deskripciji ili (u Europi inzistiranoj) perspektivi. Njihov likovni izraz usmjeren je više na arabesku, konturu realiziranu rafiniranom linijom koju su doveli do bravuroznog savršenstva. Tamna i tušem tiskana linija bez šrafure postajala je nametljivo izražajno sredstvo, koje nije prekidano ni izrazitijim kasnijim utjecajima Europe i promijenjenim shvaćanjima stilizirane forme.“ [8]

Komponiranje je estetski zamišljeno kao dominacija koja naglašava bitno u kadru. Kadrovi su oštri, smjelih rakursa, učestalo nesimetrični te postižu ritam i dinamičnost. Dubine prizora se postižu specifičnim perspektivnim oblikovanjem iz donjeg rakursa, iz žablje ili ptičje perspektive ili fantastičnim rakursima koji stvaraju uronjenost u prizor. Česte su i dijagonalne pozicije likova. Emocionalnost koja je ostvarena u grafikama utemeljena je također na izmjenama različitih kontrasta.

Njihovi motivi su žene, krajolici, izmaštani prizori ili pejzaži, fantastični prostori, erotski... Upečatljivi ljudski likovi su figure karakterističnih osobina: lica tipično ovalnih, mladolikih, malenog nosa i usana. Izrazi lica figura su ponekad i karikaturalni, tipski, pojednostavljeni u stilizaciji. Figure su izdužene, elegantne, unatoč karikaturalnom ili grotesknom karakteru. Naglašeni detalji postaju mjesta optičkih težišta u kompozicijama, ponegdje dodane boje dekoriraju prizore. Plošnost i svojevrsna praznina se očituju u japanskoj umjetnosti kao zakonitosti.

Japanski drvorezi ostvaruju željene ugođaje te su poslužili kao inspirativna baza za izradu vlastitog špila tarot karata. Premda je učinak japanske grafike ekspresivan istovremeno je i dekorativan te kao takav primjenjiv za dizajn proizvoda.

4 PRAKTIČNI DIO

4.1 Linorez

Linorez je vrsta visokog tiska srodnog drvorezu. To je direktna grafička tehnika otiskivanja motiva gdje se boja aplicira na uzdignute elemente linoleuma, dok se ono što se ne želi otisnuti i obojati izrezuje. Za izrezivanje se koriste nožići posebno dizajnirani za to. Linorez je jedna od pristupačnijih tehnika otiskivanja, lako se

savladava te su materijali za nju dostupni i jeftini. Osim izrezivanja, na ploču linoleuma se može djelovati i dobiti motive na razne načine: bušenjem, grebanjem čak i kemijskim postupcima koji nagrizažu materijal. [9] Linoleum je izuzetno pogodan za višebojni tisak zbog lakoće i brzine izrezivanja i otiskivanja. Iako uz sve navedeno, linoleum zvuči kao izvrstan materijal, on ima i svoje mane. Linoleum kroz godine postaje slabiji i lomljiviji, a materijal nije prikladan ni za izrezivanje sitnih detalja. [8]

Linoleum je poprilično novoizumljeni materijal, nastao u kasnom 19. stoljeću. Prvi koji je vidio njegov potencijal i iskoristio ga u likovne svrhe bio je Franz Cižek. On ga je odlučio uvesti u svoje sate likovne kulture pošto je njime bilo lako rukovati tako da su se njime mogla koristiti i djeca. Erich Heckel, član i osnivač *Die Brücke* skupine ekspresionista, izradio je svoj prvi otisak u 1903. godini. Nakon njega popularnost linoreza je porasla te su se slijedom toga mnoge velike ličnosti upustile u ovu grafičku tehniku poput Matisa i Picassa (slika 18.). [9]

Slika 18. Pablo Picasso „Bista žene sa šeširom“, 1962. (izvor:

***<https://www.christies.com/lotfinder/Lot/pablo-picasso-1881-1973-buste-de-femme-5363872-details.aspx>- Christie's (31.8.2019.))

U okviru završnog rada izrađeno je deset linoreza tarot karata inspiriranih japanskom umjetnošću (slike 19.-28.). Radovi su izvedeni crno-bijelo uz motiv sunca koji je crven. Crveno sunce kao krug se proteže kroz sve otiske te je ono što povezuje cijeli špil. Krug sunca asocira na Japan uz ostale motive poput planine Fuji, ždrala, pagode, *kabuki* maske ili lopoča. Ono mijenja smještaj unutar kompozicije s obzirom na centralni motiv kako bi se što bolje uklopilo u otisak i istaknulo u formatu. Tehnički, sunce je bilo zasebno izrezbareno u linorezu te se naknadno otiskivalo.

Zajednička osobina svih radova je crno-bijeli kontrast i kontrast neboja prema crvenoj. Crvena boja kompozicijama je dala dramatičnost te osigurala privlačenje pogleda zbog svoje posebnosti. Njezino isticanje čini estetski princip dominacije unutar kadrova.

Kako bi se imitirala japanska umjetnost, za kojoj je karakteristična plošnost, izbjegavalo se dodavanje sjena, nedostaje tonska modelacija, a dinamika se postizala dijagonalnim postavljanjem motiva unutar formata. Motivi su svedeni na bitne odrednice prepoznatljivog te pojednostavljeni zbog prirode linoleuma koja otežava dodavanje sitnih detalja. Za razliku od japanskih otisaka, ovima nedostaje lakoće i prozračnosti te umjesto linije dominantne u japanskoj umjetnosti, ovdje ipak prevladava ploha. Linije koje se pojavljuju su deblje i robusne. Priroda linoleuma je ona koja diktira mogućnosti igranja duktusa na tvrdoj površini.

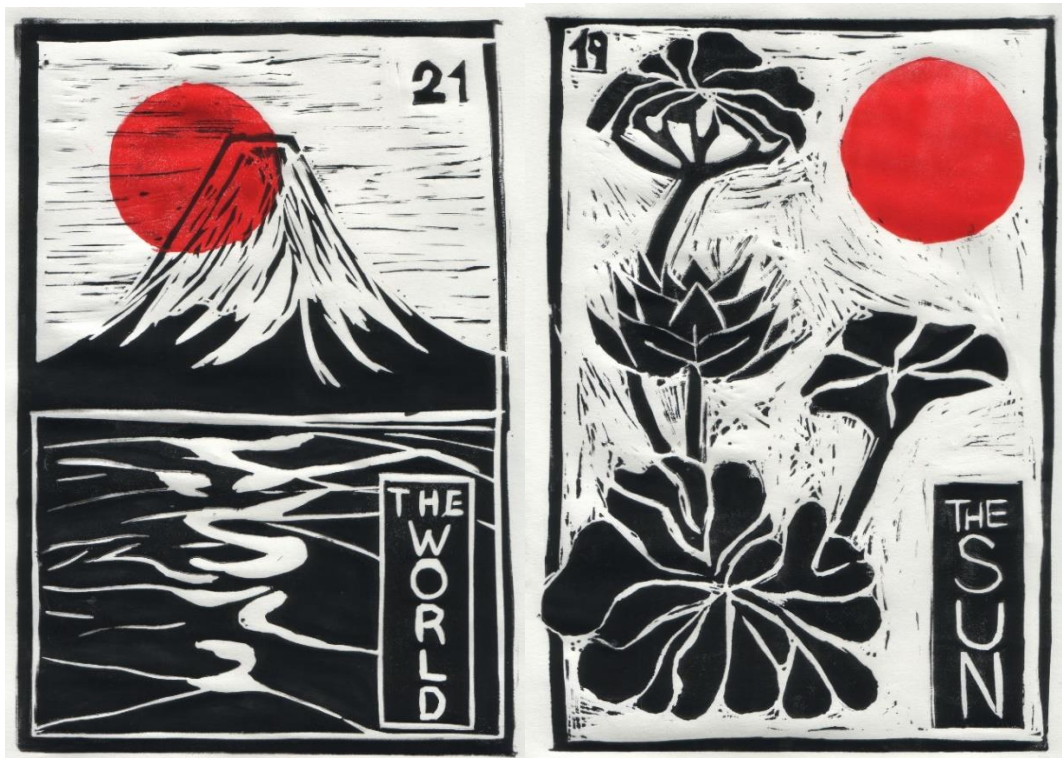
U gornjim kutovima otisaka nalaze se brojevi koji označavaju redni broj tarot karata. Po uzoru na natpise na drvorezima, u ovim radovima se u donjim kutovima pojavljuju pravokutnici koji sadržavaju vertikalno postavljena imena karata na engleskom jeziku. Svi radovi su uokvireni te u nekim motivima iskaču i prelaze preko njega. Otisci su originalno A5 formata te vertikalno postavljeni radi sličnosti igraćim kartama.

Praktični dio rada rezultirao je s deset otisaka linoreza za tarot karte, no one su samo dio karata špila koji se može nastaviti dizajnirati i otiskivati u svrhu dopunjavanja čitavog seta karata istom tehnikom i stilom.

Korištenjem tehnike drvoreza već načinjeni otisci mogli bi se još detaljnije doraditi. Kompozicije se mogu učiniti još kompleksnijima dodavanjem boja, linija, sjena ili kontrasta. Rad na tarot kartama mogao bi se nastaviti i u nekim drugim tehnikama od kojih se kao najpogodnije nameću bakropis, suha igla ili digitalna ilustracija. Mogućnosti za daljnju doradu ne nedostaje.

Također, prema ideji praktičnog rada tarot kartama s japanskim motivima moglo bi se linorezom imitirati i *ukiyo-e* pejzaže ili drvorezom otisnuti dekoracije na modernim ambalažama, proizvesti limitirane brojeve modernih časopisa kao kombinaciju starog procesa reprodukcije knjiga i suvremene verzije sličnog medija.

4.2 Prikaz autorskih otisaka tarot karata u linorezu

Slika 19. (lijevo) „Svijet“; Slika 20. (desno) „Sunce“

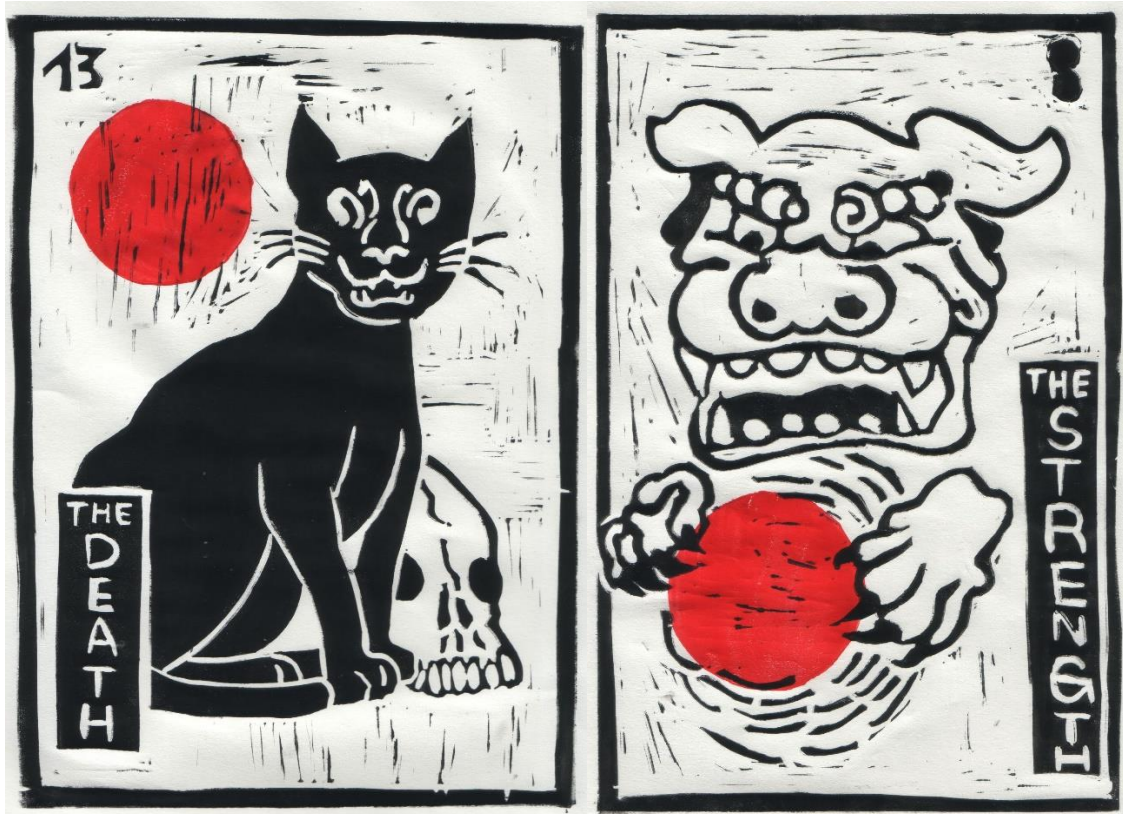
Slika 21. (lijevo) „Zvijezda“; slika 22. (desno) „Umjerenost“

Slika 23. (lijevo) „Đavo“; slika 24. (desno) „Ljubavnici“

Slika 25. (lijevo) „Mjesec“; slika 26. (desno) „Toranj“

Slika 27. (lijevo) „Smrt“; Slika 28. (desno) „Snaga“

ZAKLJUČAK

U radu je ukratko prikazana povijest tarota: razvoj špilova, najznačajniji dizajneri, njihovi radovi i ilustracije. Također, iznesena je povijest japanskog drvoreza koji je poslužio kao stilski uzor u praktičnom dijelu odnosno za izradu autorskih otisaka u linorezu.

Završnim radom je aktualizirana pomalo zanemarena tehnika japanskog drvoreza (koja se danas slabije koristi zbog skupog materijala, duljine procesa obrade itd.) putem pristupačnijeg materijala linoleuma. Ondje je umjetnička grafička tehnika visokog tiska pomoću ručnog otiskivanja iskorištena za posve netipičnu svrhu kojoj povijesno nije namijenjena. Nastao je spoj nečega što se možda činilo nespojivim, poput tarota i japanskog drvoreza.

Praktično je izrađeno deset originalnih karata kao dijela špila koji će u budućnosti biti dopunjen nastavkom rada na ideji. Dalja vizija je moguća izrada karata za tržište i budući rad na njezinom razvoju.

5 Literatura:

1. ***<http://proleksis.lzmk.hr/56525/> -*Proleksis Enciklopedija* (24.8.2019.)
2. Nash, John F. (2017) The Origins and Evolution of the Tarot. *The Esoteric Quarterly* , 1(1): 67-98
3. Huson Paul (2004) *Mystical Origins of the Tarot*. Rochester, Vermont: Destiny Book
4. Place, Robert M., (2010) *The Fool's Journey: the History, Art; and Symbolism of the Tarot*. New York: Talarius Publications
5. Nichols, Sallie (1980) *Jung and Tarot: An Archetypal Journey*. Boston: Weiser Books
6. Harris Frederick (2010) *Ukiyo-e: The Art of Japanese Print*. Singapore: Tuttle Publishing
7. Janson, H.W. (1975) *Istorija umjetnosti*. Beograd: Izdavački zavod Jugoslavija
8. Hozo, Dževad (1988) *Umjetnost multioriginala*. Ljubljana: ČGP „Delo“
9. Morley Nick (2016) *Linocut for artists and designers*. Ramsbury, Marlborough: The Crowood Press Ltd